

ታሪኽ ኣይንረስዕ፡ ጉዕዞና ክቕንዕ

ካልኣይ ክፋል

1.4 ካልኣይ ጉባኤ ጀብሃን ውዲታት ዓብደላን

ኣብ 2ይ ጉባኤ ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ፣ ኣብ ውድባዊ ፕሮግራም ብዙሕ ለውጢ እዩ መጸኢ። ኣብ መንጎ እቲ 1ይን 2ይን ጉባኤ ብዙሕ ፍልልያት እዩ ነይሩ። ኣብ 2ይ ጉባኤ፣ ሰልፌ ዕዮ (ለበር ፓርቲ) ዋላ ካብ ገዛእ ፕሮግራሙ ኣንሳሒቡ ክበሃል ይከኣል እዩ። ገለ ገለ ካብቲ ዘሰሓሕብ ዝነበረ ነጥብታት ንምዝካር፣ ኣብ ፕሮግራም ናይቲ ቀዳማይ ጉባኤ፣ ኣብ ሕቶ ቋንቋታት፣ ትግርኛን ዓረብን ወግዓውያን ቋንቋታት ኮይነን፣ ናይ ኩለን ቋንቋታት ኤርትራ መስልን ማዕርነትን ክሕሎ ዝብል ነጥቢ ነይሩ እዩ። እዚ ነጥቢ ድሓር ቦቶም ዓቃባውያን ወገናት፣ ከም ኣንጻር ዓረብ ዝቕንዕ ውዲት እዩ ተራእዩ። “እዚ እን ቋንቋታት ኣይኮናን ዲያለክትስ እዩን” ዝብል ምጉት ኣምጸኡም። ከም ውጽኢት ናይዚ ኣመለኻኽታዚ፣ ኩሉ ተጋዳላይ ጀብሃ ከምዝከከር፣ ድሕሪ 2ይ ውድባዊ ጉባኤ፣ ኣብ 1975 ኣብቲ ውድብ ዝነበረ ንመምሃሪ ተባሂሉ ዝተዳለወ ናይ ትግረ መጻሕፍቲ ተቃጺሉ እዩ። ኣብ መዓስከር ሳዋ ዝነበሩ መማህራን፣ ካልኣይ ቋንቋ ናይ ኤርትራ ትግረ’ዩ ብዝብል ገርሃዊ ኣተሓሳስባ እዮም ብትግረ መምሃሪ መጻሕፍቲ ኣዳልዮም። እዚ ምስተሰምዐ፣ ኣብ ኣኼባ ፈጻሚት ሽማግሌ ጀብሃ “ናይ ትግረ መጻሕፍቲ ክጸሓፍ የብሉን” ዝብል ውሳኔ ሓለፉ ከምዝቃጸል ተገይሩ። እቲ ውሳኔ ኣብ ገለ መራሕቲ ጀብሃ ዝነበረ ናይ መንነት ቅልውላው ዘንጸባርቕ እዩ ነይሩ።

ብዘይካዚ ናይ ቋንቋታት ጉዳይ፣ ኣብ ካልኣይ ጉባኤ ጀብሃ ኣካታዒ ዝነበረ ኣርእስቲ፣ ንዝምድና ሰውራ ኤርትራን ሃገራት ዓረብን ዝምልከት ኣርእስቲ እዩ። ኣብቲ ቀዳማይ ጉባኤ ዝጸደቐ ፕሮግራም፣ ንሃገራት ዓረብ ክጠቅስ እንከሎ “ዓረባዊ ዓለም” (Arab World) እዩ ዝብል ነይሩ። ምስ ዓረባዊ ዓለም ዘሎና ታሪኻዊ፣ ባህላዊ ጂኦግራፊያዊ ምትእስሳር ምድልዳል ዝብል ፕሮግራም እዩ ነይሩ። ኣብ ካልኣይ ጉባኤ ግን እዚ ኣገላልጻዚ፣ ካብ ዓረብነት ከም ምርሓቕ እዩ ተወሲዱ። እቲ ዝምድና ጥቡቕ ምዃኑ ብዘመልክት ካልእ ቃል ማለት ብ“ኣልኡማ ኣልዓረቢያ” ከምዝተካእ ድማ ተገይሩ። “ናብ ዓረብ ዝቐረብና ኢና” ዝዓይነቱ ኣቀራርባ እዩ። እዚ እውን ምስቲ ኣቐዲሙ ዝተጠቐሰ ኣብ ገለ መራሕቲ ጀብሃ ዝነበረ ናይ መንነት ቅልውላውን ሕማምን ዝተኣሳሰረ እዩ። ብርግጽ ድማ፣ ዘይኮንካዮ ክትከውን ምፍታን፣ ብዘይካ ሕማም ካልእ ክበሃል ኣይከኣልን።

ከምቲ ኣቐዲመ ዝጠቐስክም ለበር ፓርቲ ኣብዚ ጉባኤ’ዚ ከምቲ ትጽቢት ዝግበረሉ ዓቢ ተራ ክጻወት ኣይከኣልን። ከም ውጽኢት ድኻም ናይቲ ሰልፌ ድማ፣ ኣብዚ 2ይ ጉባኤ፣ ዓብደላ ኣቦ-መንበር ክኸውን ንሕጻ ቀሪቡ። ዓብደላ ግን ጎራሕ ፖለቲከኛ ስለዝኾነ፣ ነቲ ሕጻ ኣይተቐበሎን። ኣብቶም ተጋደልቲ ተቐባልነቱ ገምጊሙ፣ ንሱ ኣብ ቅድሚት ክመጽእ እዋኑ ከምዘይኮነ ኣረጋገጹ ይፈልጥ ነይሩ እዩ። ኣብ ቅድሚት እንተመጸኡ፣ ቦቲ ሓድሽ ሓይሊ ጽሉእ ምስ ምዃኑ ብቐጥታ ክጥቃዕ ምዃኑ ኣይሰሓቶን። ስለዚ፣ “ኣሕመድ ናስር ኣለኩም ኣቦ መንበር ክኸውን ዝኸእል” ዝብል ሓሳብ ኣቐሪቡ። ኣሕመድ ናስር ኣብ ቀዳማይ ጉባኤ ኣብ ዝተመርጸ ወተሃደራዊ ሽማግሌ ምስኡ እዩ ነይሩ። ጽቡቕ ገይሩዩ ዝፈልጦ። ንመሪሕነት ብቐጥታ ሰብ ከምዘይኮነ

እናፈለጠ ከአፍሪካ አቦመንበር ክሽውን ሓጽይዎ። ብድሕሪት ኮይኑ ከም ድላዩ ክቈጸጸሮን ክጠዋውዮን ከምዝኸእል ኣይሰሓቶን። በዚ ድማ ንኣሕመድ ኣብ ቅድሚት ኣምጺኡ፣ ንሱ ነታ ወተሃደራዊ ሽማግሌ ሒዙ ክጸንሕ መሪጹ። ብዝኾነ ኣብዚ ካልኣይ ጉባኤ፣ ኣሕመድ ኣቦመንበር ኮይኑ፣ ሕሩይ ተድላ ካብ መሪሕነት ተኣልዩ። ኣብ ውድባዊ ቅርጺ ምልውዋጥ ተገይሩ፣ 9 ዝኣባባታ ፈጻሚት ሽማግሌ ተመሪጸም።

1.5. ጽልዋታት ወጸኢ

ኣብ መስርሕ 2ይ ጉባኤ ተ.ሓ.ኤ.፣ ሓደ ኣብ ታሪኽ ከይተጠቐሰ ክሕልፍ ዘይግብኦ መስደመም ተርእዩ ነይሩ እዩ። ናይ ኣባላት ሰልፊ በዓስ ዒራቕ ምትእትታው። ኣቡል ዓላ ዝበሃል ዒራቕዊ ወኪል ሰልፊ በዓስ፣ ከም ተዓዛቢ ክሳተፍ መጺኡ ነይሩ። ብግብሪ ግን ተዓዛቢ ጥራይ ኣይነበረን። ኣብ መስርሕቲ ጉባኤ ሰባት እናጸውዑ፣ ጉጅለታት እናኣከበ ከዘራርብ ይውዕልን ነቲ ጉባኤ ብግዳም ኮይኑ ክዘውሮን ድማ ይጽዕር ነይሩ። ኣብቲ ጉባኤ ብዘይካ ኣቡል ዓላ፣ ጃዕፈር ኣልኣሳድ ዝበሃል ሓደ ኤርትራዊ ወዲ ናራ “ዓረብ እዩ፣ ኣባል በዓስ እዩ” ዝብል እውን ካብ ዒራቕ ክሳተፍ መጺኡ ነይሩ። ናይ በዓስ ፕሮግራም ሒዙ እዩ መጺኡ። ነቲ ፕሮግራም ኣብቲ ጉባኤ ዘርጊሖም። ኣብ መሪሕነት እውን ክምረጽ ፈቲኑ ነይሩ። ግን ኣይሰለጠን። ምትእትታው ሰልፊ በዓስ ዒራቕ፣ ኣብ ፖለቲካ ጀብሃ እምበኣር ክሳብ ክንድኡ ዓቢ እዩ ነይሩ። እዚ ከምዚ ዓይነቱ ምትእትታውን ጽልዋታትን ሓይልታት ወጸኢ ከኣ፣ ሓደ ቀንዲ ፖለቲካዊ ድኻማት ጀብሃ እዩ ነይሩ።

1.6 ድሕሪ 2ይ ጉባኤ

ኣቐዲመ ከምዝጠቐስክዎ፣ 2ይ ጉባኤ ተ.ሓ.ኤ. ብዙሕ ጸገማት ዝነበሮ እዩ። ክንዲ ዝኾነ ፖለቲካዊ ኩነታት ጀብሃ ድሕሪቲ ጉባኤ መሊሱ እናኸፍኦ ከይዱ እምበር ኣይጥዓዩን። እቲ ሓድሽ ሓይሊ ነቲ ዓቃባዊ ሓይሊ ይቕበሎ ኣይነበረን። እቲ ዓቃባዊ ወገን እውን ከምኡ ኣብ ልዕሊ እቲ ሓድሽ ሓይሊ ጥዑይ ኣጠማምታ ኣይነበረን። ድሕሪዚ ጉባኤዚ፣ ኣብ ሜዳ ወሳኒ ተራ ሒዙ ዝቐጸለ ዓብደላ እድሪስ እዩ። ኣቦ መንበር ኣሕመድ ናስር እኳ እንተኾነ፣ ኣሕመድ ግን ኣብ ሜዳ ዳርጋ ኣይነበረን። ካብ 1975 ክሳብ 1981 ኣሕመድ ኣብ ሜዳ ዝተራእዩለን ተደማሚረን ካብ ኣዋርሕ ዝሓልፉ ኣይኮናን። ካብ ግዳም ንኣኹባታት ተጸዊዑ ንሜዳ ክመጽእ ከሎ፣ ቀልጢፉ ምእንቲ ክምለስ ኩሉ ሳዕ መምለሲ ዝኾኖ ቆጸራታት ገዲፉ ምስ መጸ እዩ። ድሕሪ ኣኹባ ድማ፣ “ከምዚኣ ዝኣመሰለት ቆጸራ ኣላትኒ” ኢሉ ይኸይድ። ኣብ ሜዳ ዝነበረ ቤት ጽሕፈት ኣቦ-መንበር፣ ምክትል ኣቦመንበር ዝነበረ ኢብራሂም ቶቲል እዩ ዘካይዶ ነይሩ። ኣብቲ ውድብ ዝለዓለ ሰልጣን ዝነበሮ ግን ዓብደላ እድሪስ እዩ። ብኻልእ ኣዘራርባ፣ መራሒ ናይ ጀብሃ ኣሕመድ ናስር ዘይኮነ ዓብደላ እድሪስ እዩ ነይሩ። ብዓንተቦኡ እውን፣ ነዚ ገምጊሙ እዩ ንኣሕመድ ናስር ኣብ ቅድሚት ኣምጺእዎ።

ዓብደላ ብግብሪ እቲ ቀንዲ መራሒ ናይ ጀብሃ ይኹን እምበር፣ ብሓደስቲ ተጋደልቲ ብፍላይ ኣብ ሰራዊት ኣዘዩ ዝተጸልኦን ዝተፈንፈነን ሰብ እዩ ነይሩ። ዓብደላ ጸረ-ሰምረት፣ ጸረ-ሓድነት ወገናዊ ሰብ ምዃኑ ኩሉ እዩ ዝፈልጥ። ኣብ ርእሲዚ፣ ኣብ መፋርቕ 1975 ምስ ጉጅለ ሳልሕ ሳብ ኣብ ባቕዳድን በይሩትን ርክባት ምግባሩ

ተጋዳላይ አይተቸበሉም። ድሕሪኡ፣ አሕመድ ናስርን ካልአትን አብ መስከረም 1975 ነቲ ስምምዕ አብ ካርቱም ክታሞም ኣንቢሮምሉ። ነቲ ዝፈርምዎ ስምምዕ ግን አብ ሜዳ ዝነበረ ተጋዳላይ ፍጹም አይተቸበሉም። ተጋዳላይ ጀብሃ ምስ ሻዕብያ ብዛዕባ ዝግበር ርክባት ጥራይ እዩ ክሰምዕ ዝደሊ ነይሩ። ብአንጻሩ ዓብደላ ምስ ሻዕብያ ልዝብ ክግበር ድሌት አይነበሮን። አብ ተጋደልቲ ናይ ጀብሃ ዝነበረ ስምዒት የንብቦ ስለዝነበረ፣ አናብባኡ ድማ ወገናዊ ብምንባሩ፣ ነቲ አብ ተጋደልቲ ዝነበረ ናይ ስምረት ጠለብ ክደፍአሉ ይደሊ አይነበረን። ከም ውጽኢት ናይዚ አብ መሰረታዊ-ያን ተጋደልቲን መሪሕነትን ዝነበረ ዝተፈላለዩ ባህግን ድሌትን፣ ኩሉ አድህቦ መሪሕነት ጀብሃ አብ ክንዲ ናብ ውሽጣዊ ፖለቲካዊ ስራሕ ናብ ደገ እዩ ኮይኑ። ብፍላይ ድማ ዓብደላ እድሪስ ውጽኢት ጉባኤ ንፈተውቲ ሃገራት ንምግላጽን ካልእን ብዝብል ምስምሳት ናይ ሜዳ ስርሑ ጠንጢኑ አብ ደገ ኩለል ዝብለሉ እዋን ብዙሕ እዩ ነይሩ።

1.7 ምትፍናን ዓብደላን መሰረታትን

ብዝሒ ናይቲ አብ ሜዳ ዝነበረ ሓድሽ ሓይሊ፣ ካብቲ ናይ ቅድም አባል ጀብሃ አዝዩ ዝተጻጸፈ እዩ ነይሩ። መሪሕቲ ጀብሃ ነዚ ከምዚ ዝአመሰለ ሓድሽን ውዑይን ሓይሊ ብሃገራዊ መስመር ክውድብዎ ክኢሎም ነይሮም እንተዝኾኑ፣ ኩነታት ጀብሃ ፈጸሙ ምተቐየረ፣ ዓቢይን አወንታዊን ለውጢ ድማ ክመጽእ ምኽኣለ። መሪሕነት ጀብሃ ግን፣ (ብሕልፊ ከአ ዓብደላ እድሪስ)፣ ካብ ፈለማ ብስግአትን ፍርሒን ዝአክል ምስዚ ሓድሽ ሓይሊ ክቀራረቡ አይደለዩን። አብ ትሕቲ ምምሕዳሮም እናሃለወ ከምዘይናቶም እዮም ዝጥምትዎ ነይሮም። አብዚ ሓድሽ ሓይሊ ዘካይድዎ ሓያል ፖለቲካዊ ስራሕ አይነበረን። እዚ ሓድሽ ሓይሊ ብወገኑ፣ መንእሰይ ብምኻኑ፣ ካብቲ ሕብረተሰብ ዝነበረ ምክፍፋል ኮነ አብ መሪሕነት ጀብሃ ብዛዕባ ዝነበረ ጸገማት ዓሚቕ ፍልጠት አይነበሮን። ካብቲ ውድብ ለውጢ ክመጽእ ከምዘለዎ ግን ይአምን ነይሩ። ለውጢ ክብል ከሎ፣ ነቲ ላዕሊ ላዕሊ ዝርእዮ ዝነበረ ጸገማት ንምእራም እምበር፣ ካልእ አይነበረን። ምክንያቱ እቲ ሱር ዝሰደደ ድሑርን ክፍወስ ዘይክእልን ጸገማት ናይቲ ውድብ አጸቢቕ ይፈልጦን ይርድኦን አይነበረን። ንኹሉ ዘሳትፍ አብ ማዕርነት ዝተመርኩሰ አክያይዳ ክህሉ ጥራይ እዩ ዝጠልብ ነይሩ። ንጹህ ዝኾነ ጠለብ። የግዳስ በዓል ዓብደላ ነዚ ቅኑዕ ጠለብ ናይዚ ሓድሽ ሓይሊ ከም ተጻብኦ እዮም ጠሚቶም። ብፍላይ ዓብደላ እዞም ሓደስቲ ተጋደልቲ መብዛሕትኦም ደቂ ከበሳ ብምንባሮም ጠለባቶም ይብርህ አይነበረን። ንሳቶም ከአ፣ ንክፋእ አተሓሳስባኡን ተግባራቱን ተግዚቦም፣ “እዚ ሰብዚ አድሓርሓሪ እዩ” ይብልዎ ነይሮም። ንዓብደላ ምሒር ብምጽላእ ንሕሩይ (ወዲ ተላ) ከም አማራጺ ዝርእይሉ ኩነታት እውን ነይሩ። ምክንያቱ ሕሩይ አብ ወጻኢ እዩ ዝነበረ። ብወረ እንተዘይኮይኑ ድማ ብቐረባ ይፈልጥዎ አይነበሩን።

እዚ አብ ጀብሃ ዝነበረ ሓድሽ ሓይሊ፣ አንጻር ጸላኢ ክገጥም ልዑል ድሌትን ወኒን እዩ ነይሩዎ። ምስ ተጋዳላይ ሻዕብያ ስምረት ክግበር እሞ፣ ኩሉ ሃገራዊ ሓይሊ ብሓባር አንጻር ጸላኢ ክገጥም ልዑል ባህጊ ነይሩዎ። ካብዚ ዝተበገሰ አብ አኼባታት ተጋደልቲ ተ.ሓ.ኤ.፣ ጉዳይ ስምረት፣ ዓቢ ሕቶ እዩ ነይሩ። ሓደ ካብቲ ጸገም እቲ ተጋዳላይ ነቲ ጸረ-ሓድነት መርገጺ ናይ መሪሕነቱ አጸቢቕ ይፈልጦ አይነበረን። አብ ሕቶ ሃገራዊ ሓድነት ብዛዕባ ዝነበረ መርገጺን ርእይቶን ናይቲ ውድብ አነጻሩ ዝገልጹ አካል እውን አይነበረን። እቶም ላዕለዎት መሪሕቲ ዝበሃሉ፣ አብ ዕለታዊ ህይወት ናይቲ ተጋዳላይ ንጡፋት አይነበሩን። ብግብሪ መሪሒ ናይቲ ውድብን ሰራዊትን ዓብደላ እድሪስ እኳ እንተኾነ፣ ንሱ ግን ብዘይካ፣ አብ ረሳሕ ፖለቲካ ጥሒሉ ሰባት ክጎጃጅልን ተንኩላት

ክአልምን፣ ከም ወተሃደራዊ ሓላፊ ዝሕንጽጽ ስትራቴጂን ብቐጻሊ ዘሰላሰሎ ወተሃደራዊ ስርሒታትን ዳርጋ ኣይነበረን። እቶም ዝካየዱ ዝነበሩ ውግኣት መብዛሕትኦም ብተበግሶ ናይተን ኣሃዱታት ዝፍጸሙ እዮም ነይሮም። ብሓጺሩ ጀብሃ ኣዝዩ ዝተወደበን ዝተወሃሃደን ፖለቲካዊን ወተሃደራዊን ንጥፊታት ኣይነበሩን። ብውሽጣዊ ፖለቲካዊ ቅልውላው እትሕመስ ውድብ እያ ነይራ።

1.8 ዝሩግ ውድባዊ ሃዋህው

ጀብሃ ኣብ ከምዚ ኣቐዲሙ ዝተጠቐሰ ዝሩግ ሃዋህው እናሃለወት፣ ኣብ ልዕሊ ተጋደልቲ ዝፍጸም ዝነበረ ምምሕዳራዊ ቦዳላት ማእለያ ኣይነበሮን። ኣብ ዕለታዊ ህይወት ናይተን ኣሃዱታት ብቀለልቲ ጉዳያት ዝተላዕለ ብዙሕ ጸገማትን ግርጭታትን እዩ ዝኸሰት ዝነበረ። እቲ ግርጭት ዝበዝሕ ጊዜ ኣብ መንጎ እቶም ገዳይምን ሓደስቲን እዩ ዘጋጥም። ንኣብነት ሕቶ ምብላዕ ስጋ ይመጽእ። እዚ ንምክፍፋል ምኽንያት ይኸውን። ካልእ ከምኡ ዝኣመሰለ ብዙሕ ደቀቕቲ ጉዳያት እናገሃረ ዓቢ ምጉጅጃል ይፈጥር። ዝኣልዮ መሪሕነት ስለዘይረከብ ድማ፣ ዝበዝሕ እዋን ሃይማኖታዊ መልክዕ ይሕዝ። ላዕለዋይ መሪሕነት ኣብ ንጡፍ ኣመራርሓን ቁጽጽርን ስለዘይነበረ፣ ኣብ መንጎ ተጋደልቲን ታሕተዎት መሪሕነትን ዝፍጠር ግጭታት እውን ንጹር ናይ ኣፈታትሓ ስርዓት ኣይነበሮን። ከም ውጽኢቱ ድማ ሰባት ብዘይፈጸምዎ በደል ወተሃደራዊ ትእዛዝ ጥሒስኩም እናተባህሉ ይእሰሩን ብዙሕ ግፍዒታት ይወርዶምን ነበረ።

ናብ ዓብደላ እድሪስ ምስእንምለስ፣ ዓብደላ ምስ ጉጅለ ሳብ ኣብ ባቕዳድን በይሩትን ርክብ ድሕሪ ምክያዱ፣ ምስ ጉጅለ ሳብ ዝተበጽሖ ስምምዕ፣ ተጋዳላይ ኣይተቐበሎን። ብዛዕባቲ ስምምዕ ንተጋደልቲ ንምግላጽ ኣኼባታት ኣብ ዝካየደሉ ዝነበረ ድማ ብርቱዕ ተቐውሞ ተላዒሉ። ኣብቲ እዋንቲ ዓብደላ፣ ኣብ ሰራዮ ምምሕዳር 9 እዩ ኣኼባ ኣካይዱ። ኣብቲ ኣኼባ፣ ተጋደልቲ “ስለምንታይ ምስ ሳብ ትራኸቡ? ስለምንታይኻ ካብ ሜዳ ወስልቲ ዘይከዱ? እዚ ውዲት እዩ” ኢሎም ኣንጸርጺሮም። ዓብደላ ከመኻኒ እኔ እንተፈተነ፣ እቶም ተጋደልቲ ብመልስታቱ ኣይግቡን። እቲ ኣኼባ ናብ ዕግርግር ተቐይሩ። ኣብ መወዳእታ ንዓብደላ ኣኸበቢም ኣሲሮም። ድሓር ግን ኣብኡ ዝነበሩ ካድረታት ነቲ ነገር ኣዘሓሙሎም ከምዘለቐቐ ገይሮም። ንሳቶም እንተዘየገላግልዎ፣ ምናልባት እቶም ተጋደልቲ ምስቲ ዝነበሮም ሕርቃን ምቕተልዎ ነይሮም። ዓብደላ እድሪስ ድሕሪኪ ፍጻሎ ዝሓር ሰንቢዱን ርዒዱን እዩ። ኣብ ርእሰቲ ካብ ቅድም ኣትሒዙ ኣብ ልዕሊ እዚ ሓድሽ ሓይሊ ዝነበሮ ጽልኢ፣ እዚ ምስተወሰኸ፣ እዚ ሓይሊኪ ንህይወቱ እውን ሓደገኛ ምኻኑ ገሚቱ፣ ጽልኡን ስግኣቱን ዝያዳ ዓሪጉ።

1.8 ምንቅስቃስ ፋሉልን ናይ ቅንጻላ ስጉምቲን

ድሕሪኪ ዕርግርግርኪ፣ ሰውራዊ ባይቶ ተ.ሓ.ኤ. ኣብ ሓምሌ 1976፣ ሳልሳይ ኣኼባኡ ኣብ ዘካየደሉ፣ እንጽርጽሮት ተጋደልቲ ኣብ ግምት ብምእታው፣ ነቲ ምስ ሳብ ዝተገብረ ስምምዕ ንምምኽናይ፣ “ሻዕብያ ኣብ ክልተ ተመቐላ እያ፣ ስለዚ ድማ ምስ ክልቲኦም ወገናት ኢና ክንላዘብ ዘለና” ዝብል መግለጺ ኣውጺኡ። እቲ መግለጺ ነቲ ተቐውሞ መሊሱ ንህሪ ወሲኹሉ እምበር ኣይዝሓሎን። እዚ ተቐውሞኪን ቅድሚኡ ክውህለል ዝጸንሐ ምረት ናይ ተጋደልቲን ተደማሚሩ ድማ እዩ፣ ንምንቅስቃስ ፋሉል ዝወለደ። ናይ ፋሉል ምንቅስቃስ ምስ ተላዕለ፣ ዓብደላ እድሪስ ነግ ፈረግ ኣይበለን።

ብቐጥታ ናይ ቅንጻላ ስጉምቲ ክውሰድ እዩ ኣዚዞ። ቀዳመይቲ ግዳይ ናይቲ ቅንጻላ ዝኾነት ከኣ ቦጠሎኒ 149 እያ ነይራ። እቲ ቀዳማይ መጥቃዕቲ ኣብ ልዕሊኣ እዩ ተወሲዱ። 261 ትባህል ናይ ስዒድ ሳልኡ ቦጠሎኒ እውን ተመሳሳሊ ዕድል ኣጋጢሙዋ። ካልኣት ሓያሎ ኣሃዱታት እውን ቀይዲ ቦቲኸን ተባሂለን መጥቃዕቲ ዝተፈጸመለን ነይረን። ከም ሳዕቤን ናይቲ ዝተወሰደ ቀንጻሊ ስጉምቲ፣ ኣብቲ ውግእ ዝስዋእ ተሰዊኡ፣ ብኣሽሓት ዝቑጸሩ ተጋደልቲ ድማ ንስደት ናብ ሱዳን ኣምሪሖም። ኣስታት 1200 ዝኾኑ ተጋደልቲ፣ ምስ ምሉእ ዕጥቆም ካብ ጀብሃ ተፈልዮም ናብ ሻዕብያ ተጸምቢሮም። ገለ ከኣ፣ ናብ ጀብሃ ተመሊሶም መቕጻዕቶም ዝተቐበሉ ነይሮም። ድሕሪዚ፣ ብዓንተቦኣ ኣብ ሕምርግርግ ዝነበረት ጀብሃ በዚ ውሽጣዊ ግጭትዚ ዝያዳ ተሓሚሳ። መሪሕነት ጀብሃ ነቲ ዝተፈጥረ ሕንፍሽፍሽ ክኣልዮ ኣይከኣለን። ሕንፍሽፍሽ ናይ ጀብሃ ድማ ንዓብደላ እድሪስ ምቹእ ኣጋጣሚ ኮይኑዎ። ኣብ ውሽጢቲ ዕግርግር፣ ነቶም ስግኣት ዝኸንዎ ንምጥፋእ ነታ ፍልጥቲ ናይ ምቕንጻል መስመሩ ሒዙ ቀጸሉ።

ሕሩይ ተደላ ባይሩ ኣብቲ እዋንቲ ኣብ ሱዳን እዩ ዝነበረ። እቲ ናይ ፋሉል ምንቅስቃስ ሕሩይ ኣለዓዲልዎ ተባሂሉ እውን ይሕመ ነይሩ። ግን እቲ ሓቂ ከምኡ ኣይኮነን። ሕሩይ ምስ ምንቅስቃስ ፋሉል ቀጥታዊ ርክብ ኣይነበሮን። እቲ ተቐውሞ ብፍኑው ዝተላዕለ ናይ መሰረታውያን ተጋደልቲ ተቐውሞ እዩ። ርግጽ እዩ ገለ ምስ ወዲ ተላ ርክብ ዝነበሮም 40 ወይ 50 ዝኾኑ “ግርክሳዊ ጉጅለ” ወይ “ማጉ” ተባሂሎም ዝፍለጡ ሰባት ኣብቲ ተቐውሞ ነይሮም እዮም። ግን ንሳቶም ነቲ ተቐውሞ ክመርሕዎ ይኹን ከማእዘንዎ ዝኸእሉ ኣይነበሩን። እዘን ቀይዲ ቦቲኸን ተባሂለን ፋሉል ዝተጸውዓ ኣሃዱታት፣ ነቲ ምንቅስቃስ ምስ ኣልዓላ፣ ኣብ መጀመርታ ኣዋርሕ 1977 ኣብ ቃቕብዳ ኣኼባ ገይረን መሪሕነት እውን ክመርጸ ፈቲነን ነይረን እዩን። ግን ካብ ፈለማ ውዳበን ናይ ሓባር ርእይቶን ስለዘይነበረን ክሰልጠን ኣይከኣለን። እቲ ብፍኑው ዝተላዕለ ተቐውሞ፣ ክትጥርንፎ ኣብ ዘይከኣለ ደረጃ በጺሑ፣ ዝርግርግ ዝበለ ሃዋህው እዩ ተፈጢሩ። ኣብቲ እዋንቲ፣ “ኣንቢብካ ኣሕልፍ!” እናተባህለ ዝሰጋገር፣ መን ከምዝጽሕፎ ዘይፍለጥ ጽሑፋት ይዘርጋሕ ምንባሩ ዝዝከር እዩ። መን ከምዘበገሶ ዘይፍለጥ ዝተፈላለዩ ንጥፊታት እውን ይካየድ ነይሩ። ንኣብነት ብሸነኽ ኣከለ ጉዛይ ሓንቲ ጋንታ ነይራ፣ ጥርግናት ናይ ተጋደልቲ ጥራይ እትእክብ። “ከምዚ ተበዲለ፣ ከምዚ ገይሮሙኒ” ናይ ዝብሉ ሰባት ጉዳያት እትምዘግብ። ዝመዘዛ ኣካል ዝነበረ ኣይመስለንን። ነቲ ዝነበረ ጸገማት ናብ መሪሕነት ንምብጻሕ ኢላ ዘንቀለቶ፣ ናይ ገዛእ ርእሳ ተበግሶ እዩ ክኸውን ዝኸእል።

ኣብ 1976-77 ኣብ ጀብሃ ዝተኸሰተ ሕንፍሽፍሽ፣ ተጋዳላይ ንኣመራርሓ ጀብሃ ስለዘይተቐበሎን ግብራዊ መሪሕነት ኣብ ባይታ ስለዘይነበረን ዘጋጠመ እዩ። እቲ ተጋዳላይ መብዛሕትኡ ሓድሽ እዩ። ናይ ሓደ ዓመት ክልተ ዓመት ተሞኩሮ ዝነበሮ መንእሰይ እዩ። ኣብ ርእሲኡ ርሱን ናይ ቃልሲ መንፈስን ስምዒትን እዩ ነይሩዎ። ከምዚ ዝኣመሰለ ሓድሽን ስምዒታውን ሓይሊ ዝመርሖን ዝውድቦን ብቑዕ ኣካል ምስዘስእን ክፍጠር ዝኸእል ሕንፍሽፍሽ ንምግማቱ ኣየጸግምን።

1.9 ዘይቅዱው መሪሕነት

እዚ ናይ መሰረታውያን ተጋደልቲ ፍኑው ምልዕዓላት እናሃለወ፣ መሪሕነት እውን ንባዕሉ ምቕዳው ኣይነበሮን። ኣብ መሪሕነት ጀብሃ ንዓብደላ እድሪስ ዘይቅበሉ ወገናት

ነይሮም እዮም። ዓብደላ ነዚኣቶም ናይ የማን ሓይልታት እዩ ዝብሎም። ኢብራሂም እድሪስ (ወዲ እድሪስ መሓመድ አደም) ድሓር አባል ሰውራዊ ባይቶ ኮይኑ፣ ኣብ 2ይ ጉባኤ አመሓዳሪ ባርካ ዝኾነ ሓደ ካብእም እዩ። ካልኣት እውን ነይሮም። እዚ ከምዚ ኢሉ እንከሎ ሳልሕ ሳብ እውን፣ ኣብ ልዕሊ ጀብሃ ናቱ ውዲታት ነይሩዎ። ሳብ ካብ ሻዕብያ ምስ ተፈለየ ብዋጋ ጀብሃ እዩ ክዓቢ ፈቲኑ። ነቲ ዓቃባዊ ወገን ናይ ጀብሃ ማለት ንከም በዓል ዑመር መሓመድን ስዒድ ሑሴንን ክኸሰቦም እዩ ዝጽዕር ነይሩ። ዑመር መሓመድ ኣብ 1973 ኣብ አስመራ ንሓደ ጀነራል ክቕትል ዝተወግኦ ፍሉጥ ተጋዳላይ እዩ። ስዒድ ሑሴን ድማ፣ ኣብ 1956 ኣብ ውግእ ስወዝ ካናል ኣብ ጎድኒ ሰራዊት ግብጺ ተሰለፉ ዝተዋግኡ፣ ሓደ ካብቶም ኣብ ምምስራት ጀብሃ ዝተዋሰኑ ናይ ካይሮ ተማሃራይ ኮይኑ፣ ኣብ 1963 ኣብ መዕርፎ ነፈርቲ አስመራ ምስ ገለ ተጋዳልቲ ኮይኑ ሓንቲ ስርሒት ክፍጽም ኣብ ዝፈተንሉ ተታሒዙ ዝተአሰረ፣ ድሓር ኣብ 1975 ካብ ቤት ማእሰርቲ ዝወጸ ገዲም ተጋዳላይ እዩ። ኣብቲ ዝነበረ ሕንፍሽፍሽ እዚኣቶም ምስ ሳብ ብምትሕብባር ካብ ጀብሃ ናይ ምፍላይ ፈተነ ገይሮም ነይሮም። ኣብ ደንከል ሓደ ወተሃደራዊ ጉጅለ ክምስርቱ እውን ፈቲኖም። አባል ሰውራዊ ባይቶ ዓሊ ኢሳቕ፣ ምስእም ከምዘሎ መሲሉ ንተግባሮም ክከታተል ድሕሪ ምጽናሕ ንጀብሃ ምስ ሓበረ ከኣ፣ ኣሃዱታት ተዳልዮን ጸኒሐን ደምሲሰንኦም።

ገለ ዓቃባውያን መራሕቲ ጀብሃ፣ “እዚ ኣብ ውሽጥና ዘሎ ሓድሽ ሓይሊ ናይ ቀደም ጀብሃ ኣይኮነን። ብኮምኒስት ዝተዓብለለ እዩ። ስለዚ ምስ ሳብ ምምሕዛው ይሓይሽ። ንሳብ ኣንጻር ሻዕብያ ክንጥቀመሉ ንክእል ኢና” እናበሉ ንሳብ ክኸሰብዎ ክፍትኑ ከለው፣ ሳብ ብወገኑ ናይ ጀብሃ ድኻማትን ሕንፍሽፍሽን መዝሚዙ ካብ ውሽጢ ጀብሃ ንገለኦም መራሕቲ ከሲቡ ክዓቢ እዩ ዝህቅን ነይሩ። በዚ ድማ በዓል ዓብደላ እድሪስ ንገለ ኣባላት መራሕት ክሳብ ምእሳር በጺሖም። ጃዕፈር አልአሰድ ሓደ ካብቶም ሽዑ ዝተአሰሩ እዩ። በዓል ዓብደላ እድሪስ ነቲ ዝወሰድዎ ስጉምቲ ኣብ ተጋዳልቲ ቀሪቦም ከመኸንይሉ ከለው፣ “ጀብሃ እቲ ቅኑዕ መስመር ሒዛ እንከላ፣ ብጥሩፋት የማናውያንን ጸጋማውያንን ሓይልታት ትጥቃዕ ኣላ” እዮም ዝብሉ ነይሮም።

1.10 ዓብደላን ጸረ-ስምረት ውዲታቱን

ዓብደላ ከም ወተሃደራዊ ሓላፊ፣ ኣብ ውሽጢ ጀብሃ ኣብ ልዕሊ ዝነበሩ ተቐናቅንቱ፣ ናይ ሓይሊ ስጉምቲታት እናወሰደ ኣብ ዝቕጽለሉ ዝነበረ፣ ብኣንጻር ድሌት ናይ መብዛሕትኦም መሰረታት፣ ኣንጻር ሓድነት ደው ምስ በለ እዩ ነይሩ። ምስ ህዝባዊ ግንባር ስምረት ዝበሃል ነገር ክሰምዕ ይደሊ ኣይነበረን። ኣብ ሚያዝያ 1977 ኣቢሉ ኣብ ዛግር ምስ ህዝባዊ ግንባር ናይ መሪሕነት ርክብ ተገይሩ ነይሩ። ኣብቲ ርክብ ቶቲልን ተስፋማርያምን ተሳቲፎም ነይሮም። ብድሕሪኡ መሪሕነት ናይ ሻዕብያ ንሃዋሻይት መጺኦም፣ ኣብ እውን ርክብ ተገይሩ። ቅድሚኒ ርክባት'ዚ፣ ብደረጃ ሰልፊታት ኣብ ዓደን ዝተገብረ፣ ብዙሕ ዘይሰለጠ ርክብ ነይሩ እዩ። ዋላ እኳ ዓብደላ እድሪስ ኣንጻር ስምረት ይሰርሕ እንተነበረ፣ እቲ ርክባት'ሲ ይካየድ ነይሩ እዩ። ከም ውጽኢቱ እውን ስምምዕ 20 ጥቅምቲ መጺኡ። በቲ ስምምዕ መሰረት ከኣ፣ ናይ ሓባር ወተሃደራዊ ስርሒት ምክያድ ተጀሚሩ። ናይ ባረንቱ መጥቃዕቲ ብሓባር ተፈቲኑ፣ ኣይሰለጠን። እዚ ኹሉ ናብ ስምረት ዝደፍእ ስጉምቲታት እናተወሰደ፣ ዓብደላ ነቲ መስርሕ ክዕንቅጽ ዘይፍንቅሎ እምኒ ኣይነበረን። ምኸንያቱ እቲ ኣብ ጀብሃ ዝተፈጥረ ንስምረት ዝጠልብ ዝዚፍ ሓይሊ ኣንጻሪይ እዩ ዝብል ግምት እዩ ነይሩዎ።

ሰውራ ኤርትራ ብሰንኪ ምትእትታው ሕብረት ሶቭየት ካብ ብዙሕ ከባቢታት ሃገር ኣዝሊቑ፣ ህዝባዊ ግንባር ንሳሕል ጀብሃ ንባርካ ደጀን ገይሮም ክንቀሳቅሱ ኣብ ዝጀመርሉ ጊዜ፣ ብኣንጻር ዓንቃጺ ተራ ዓብደላ እድሪስ እቲ ናይ ስምረት መስርሕ ጽቡቕ እዩ ዝስጉም ነይሩ። ድሕሪ 1978 ናይ ክልቲኡ ውድባት ላዕለዎይ ፖለቲካዊ መሪሕነት ቁይሙ፣ ናይ ሓባር ሽማግሌታትን ፖለቲካዊን ወተሃደራዊን መደባትን ምስንጻጽን ምትግባርን ተጀሚሩ ነይሩ። ደረጃ ብደረጃ ሰራዊት ናይ ክልቲኡ ውድባት ብምውህሃድ ናይ ሓባር ሰራዊት ንምቕም ድማ፣ ጀብሃ ኣወዳድባ ሰራዊታ ቦቲ ናይ ህዝባዊ ግንባር ቅርጺ ክትቅይሮ ስምምዕ ተበጺሑስ፣ ካብ ጀብሃ ክልተ ብርጌዳት ንሳሕል ብምኻድ ኣብ ኅድኒ ሰራዊት ህ.ግ. ክስለፍ፣ ካብ ሻዕብያ ድማ ብተመሳሳሊ ክልተ ብርጌዳት ናብ ባርካ ኪኸዳ ተመዲቡ። ነዚ መስርሕኪ ንምትግባርን ምዕባለኡ ንምክትታልን ከኣ ወተሃደራዊ ርክባትን ቆጸራታትን ይግበር ነይሩ። ኣብቲ ቀዳማይ ቆጸራ ዓብደላ እድሪስ ሓንቲ ምክንያት ፈጠሩ ኣይተረኽቡን። ብዝከኣሎ መጠን፣ ነቲ መስርሕ ንምፍሻል እዩ ዝጽዕር ነይሩ። ብሓጺሩ ነቲ ስምረት ፈጸሙ ኣይደለዩን። ምክንያት ከኣ ነይሩዎ እዩ። ዓብደላ ነቲ ኣብ ትሕቲኡ ዝነበረ ሰራዊት ብወገናዊ ኣመለኻኽታ ይጥምቶ ስለዝነበረ ፈጸሙ ይኣምኖ ኣይነበረን። ንዝበዝሐ ተጋዳላይ ጀብሃ ከም ዕቕር ናይ ሻዕብያ ሓይሊ እዩ ዝርእዮ ነይሩ። ካብዚ ብምብጋስ “እንተድኣ ሓድነት መጺኡ ንሕና ቦታ ኣይክህልወናን እዩ” ዝብል ከቢድ ሰግኣት ነይሩዎ እዩ።

ካብዚ ኣመለኻኽታኪ ነቐሉ፣ ተ.ሓ.ኤ. ተሳቢራ ካብ ሜዳ ዝወጸትሉ ናይ 1981 ደምዳሚ ውግእ ሓድሕድ ደይ መደይ ኢሉ ዝወልዖ፣ ወተሃደራዊ መራሒ ዓብደላ እድሪስ እዩ። እቲ ኣብ ሰሜን ደንከል ከባቢ ኢንገል ኣብ ሰነ 1980 ዓ.ም. ብኣሃዱታት ጀብሃ፣ ኣብ ልዕሊ ሓይልታት ህዝባዊ ግንባር ዝተወሰደ መጥቃዕቲ ዓብደላ ብፍላጥ ዝኣዘዞ እዩ። ሓሰን ከሊፋን ደጊጋን እውን ምስኡ ነይሮም እዮም። እቲ ግጭት ናይ ኣጋጣሚ ኣይነበረን። ብፍላጥ ዝተወልዐ እዩ። ምክንያቱ ሽዑ ብዛዕባ መስርሕ ምውህሃድ ሰራዊት ንምዝርራብ ቆጸራ ተታሒዞ ነይሩ። እቲ ርክብ ተኻይዶ እንተዝኸውን፣ መስርሕ ስምረት ንድሕሪት ኣብ ዘይምለሰሉ ደረጃ ምተሰጋገረ፣ ሓይሊ ሰውራ ኤርትራ ድማ እምብዛ ምበርትዕ ነይሩ። ከምዚ ዓይነት ምዕባለ ግን ንዓብደላ ዘቕሰን ኣይነበረን። በዚ ምዕባለታትኪ ተሰናቢዱ ድማ እዩ፣ ነዚ ናይ ደንከል ግጭት ዝወልዐ።

ኣብቲ መጥቃዕቲ ኣሃዱታት ተ.ሓ.ኤ. ንገለ ኣሃዱታት ህዝባዊ ግንባር ኣጥቂዐን ከቢድ ማህሰይቲ ኣውራደናለን። ድሕሪኪ ሓይልታት ሻዕብያ ተወዳዲበን ብምምጻእ ጸረ-መጥቃዕቲ ኣካይደን። ዓብደላ ነቲ ጽቡቕ ዝስጉም ዝነበረ ናይ ስምረት መስርሕ ዝዕንቅፍ ኩነታት ስለዝተፈጥረ ባህጉ ሰሚሩሉ። “ሻዕብያ ውግእ ስለዝኸፈተትልና፣ ሓይልታትና ክንእከበን ኣለና” ዝብል ምክንያት ድማ ኣምጺኡ። በዚ ኣመሳሚሱ፣ እተን ኣብ ድፋዓት ሰሜናዊ ምብራቕ ሳሕል ኣብ ኅድኒ ሓይልታት ህ.ግ. ዓሪደን ዝነበሩ ኣሃዱታት ተ.ሓ.ኤ. ዕርድታተን ገዲፈን ክወጸ መምርሒ ሂቡ። ኣብኡ ከይተሓጽረ፣ ንሓይልታት ህ.ግ. ብድሕሪት ናይ ምጥቃዕ ስጉምቲ ክውሰድ ኣዚዞ። ተ.ሓ.ኤ.ን ህ.ግ.ን ድማ ናብቲ ምድምሳስ ጀብሃ ዘኸተለ ሰፊሕ ውግእ ኣትዮን። እቲ ዘገርም ኣብቲ ጊዜ ውሽጣዊ ሕንፍሽፍሽን ዝርገትን ተ.ሓ.ኤ. ኣብ ዝለዓለ ጥርዙ በጺሑ፣ ጀብሃ ኣይኮነን ንመጥቃዕቲ ንምክልኻል ዝኸውን ዓቕሚን ሃዋህውን ኣይነበሩን። ውሽጣዊ ፖለቲካዊ ኩነታት ጀብሃ ኣዘዩ ሕማቕ እዩ ነይሩ።

ዓብደላ ነዚ ውግእኪ ምስ ወልዐ ምክንያት ፈጠሩ ብኡ ንብኡ ንደገ እዩ ከይዱ። ነቲ ተጋዳላይ ኣብ ውግእ ጠቢሱ ንሱ ሃዲሙ። ኣብ ክንድኡ ንቶቲል፣ መልኣከን

ኢብራሂም መሐመድ ዓሊን ወተሃደራዊ ሽማግሌ ኮይኖም ነቲ ውግእ ከካይድዎ ብመሪሕነት ከምዝወከሉ ገይሩ። እቶም ኣዘዘቲ ሰራዊት ማለት መሪሕቲ ብርጌዳትን ካልኦትን ነዚኣቶም፣ “መሪሕቲ ቀይሕ መስቀል” ዝብል ስም እዮም ኣጥቢቆምሎም። “እዚኦም ሲቪል እዮም ከመይ ጌሮም ይመርሑና” ዝብል ስምዒት ስለዝሓደሮም። ብግብሪ እውን እታ ሽማግሌ ኣብቲ ውግእ ኣየድምዐትን። እቲ ውግእ እናቐጸለ እንከሎ፣ መሪሕነት ጀብሃ ሓንሳብ ገምጋም ኣካዱዱ ነይሩ። እቲ ገምጋም ቀምሽ ኣደይ ሓንኩሉኒ ዝዓይነቱ እምበር ትርጉም ኣይነበሮን። መሪሕነት ንሓድሕዳ ኣብ ምጥቕቃዕ እያ ኣትያ። ኣብ ዝተሳዕረ ሓይሊ ዝፍጠር ባህርያዊ ተርእዮ ድማ እዩ። ብዝኾነ ድሕሪቲ ገምጋም፣ ዝጸንሐ ጌጋታት ንምእራም ብኣቦ መንበር ጀብሃ ኣሕመድ ናስር ዝምእከል ወተሃደራዊ መሪሕነት ይቐም ተባሂሉ። ብኻልእ ኣዘራርባ ዓብደላ ክመርሕ ማለት እምበር፣ ኣሕመድ ናስር ክመርሕ ከምዘይክእል ፍሉጥ እዩ ነይሩ። ስለዚ ለውጢ ዘምጽእ ውሳኔ ኣይነበረን። ዝዓሰወ እንጌራ ኣብ ሓድሽ መሶብ እዩ። ብዓንተቦኡ ብቐዕ ወተሃደራዊ ኣመራርሓ ኣይነበረን፣ ድሕሪኡውን ዝመጸ ለውጢ ኣይነበረን። ጀብሃ ክዋጋእ ዝኸእል ዓቕሚ ኣይነበራን። እቲ ተጋዳላይ ነቲ ውግእ ፈጸሙ ኣይኣመኑሉን። ፖለቲካዊ ቅልውላው ጀብሃ ኣብ ዝለዓለ ጥርዙ እዩ በጺሑ። ኣብቲ ሰራዊት ናይ ምውጋእ ወኒ ይኹን ሞራል ፈጸሙ ኣይነበረን። ስለዚ ድማ ነዊሕ ኣይጸንሐን፣ ኣብቲ ዝቐጸለ ውግእ ጀብሃ ብምልኣታ ተጸሪጋ ሱዳን ኣትያ። ጠንቂ ውድቀት ጀብሃ እምበኣር ብቐንዱ ውሽጣዊ ፖለቲካዊ ቅልውላውን ስእነት መሪሕነትን እዩ ነይሩ።

2. ቅድሚ ስዕረት ዝተጋህደ ተንበርካኸት

(ኣብ ሳልሳይ ክፋል ይቐጽል)